IIP: WJHSS
IIP
World Journal of Humanities and Social Sciences

An Online Peer-Reviewed / Refereed Journal
Vol: 02 No. Issue I, (January-March) (2026)
Impact Factor: IIFS: 5.75
ISSN: 3107-6661 (Online)

अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद: विद्यार्थी चळवळ ते सक्रीय राजकीय नेतृत्व

[1]मैत्रेयी अनंत पाध्ये, [2]डॉ. अभिजित पाटील
संशोधक विद्यार्थिनी

Article Info

Article History:
Received: 20th February 2026
Accepted: 01st March 2026
Published: 07th March 2026

Keywords:
हिंदू राष्ट्रवादी, राष्ट्रीय स्वयंसेवक, अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद

ABSTRACT

अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद ही एक हिंदू राष्ट्रवादी राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाशी सलंग्न विद्यार्थी संघटना आहे, या संघटनेत महाविद्यालयात शिक्षण घेणारी मुले आणि मुली यांचा एकत्रित सहभाग आहे. ही संघटना राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाच्या विचारांशी साम्य असलेली संघटना आहे. तीस लाख वीस हजारांहून जास्त सदस्य असलेली ही मोठी विद्यार्थी संघटना आहे. ती राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाशी जोडलेली आहे. तसेच शैक्षणिक आणि सामाजिक क्षेत्रात विद्यार्थी हितासाठी काम करणारी संघटना आहे. अगदी १९६१ सालापासून शिक्षण संस्थांमध्ये अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदच्या अनेक शाखांचा सक्रिय सहभाग असल्याचे दिसते. १९७० नंतर अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदने मोठ्या प्रमाणावर मध्यमवर्गाचे प्रश्न हाताळायला सुरुवात केली जे इतर डाव्या विचारसरणीच्या विद्यार्थी चळवळी कडून हाताळले जात होते आणि त्यामध्ये सरकारची भ्रष्टाचाराबाबतची अनास्था आहे अशी त्यांची धारणा आहे.

Plagiarism Check Report:
Date of Report: March 01, 2026
Similarity Index: 4%
Remarks: No significant matching text. All citations and matches are properly referenced. The manuscript is considered original.

Copyright © 2026 The Author(s). This is an open access article distributed under the Creative Commons Attribution License, (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

How to Cite: Padhye, M. A., & Patil, A. (2026). अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद: विद्यार्थी चळवळ ते सक्रीय राजकीय नेतृत्व. *IIP: World Journal of Humanities and Social Sciences (IIPWJHSS)*, 2(I), 825–831.

प्रस्तावना

अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद ही एक हिंदू राष्ट्रवादी राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाशी सलंग्न विद्यार्थी संघटना आहे, या संघटनेत महाविद्यालयात शिक्षण घेणारी मुले आणि मुली यांचा एकत्रित सहभाग आहे. ही संघटना राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाच्या विचारांशी साम्य असलेली संघटना आहे. तीस लाख वीस हजारांहून जास्त सदस्य असलेली ही मोठी विद्यार्थी संघटना आहे. ती राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाशी जोडलेली आहे. तसेच शैक्षणिक आणि सामाजिक क्षेत्रात विद्यार्थी हितासाठी काम करणारी संघटना आहे. अगदी १९६१ सालापासून शिक्षण संस्थांमध्ये अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदच्या अनेक शाखांचा सक्रिय सहभाग असल्याचे दिसते. १९७० नंतर अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदने मोठ्या प्रमाणावर मध्यमवर्गाचे प्रश्न हाताळायला सुरुवात केली जे इतर डाव्या विचारसरणीच्या विद्यार्थी चळवळी कडून हाताळले जात होते आणि त्यामध्ये सरकारची भ्रष्टाचाराबाबतची अनास्था आहे अशी त्यांची धारणा आहे. जे.पी. चळवळीमध्ये आणि त्या भोवतालच्या अनेक निदर्शनांमध्ये अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेचा सक्रिय सहभाग होता, त्यांनी त्यासाठी गुजराथ आणि बिहारमधील विद्यार्थी संघटनांबरोबर हातमिळवणी केली होती, आणीबाणीनंतर ह्याच सगळ्या कामांमुळे अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदच्या सदस्य संख्येमध्ये मोठी वाढ झाल्याचे दिसून आले. १९७४ नंतर अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेच्या सदस्य संख्येमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली. भारतभरातील अनेक विद्यापीठांमध्ये प्रभावी अस्तित्व निर्माण केले. अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदच्या माध्यमातून जे प्रतिनिधित्व उदयास आले त्याचा आढावा प्रस्तुत लेखात घेण्यात येणार आहे त्याआधी अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेचा आढावा घेणे महत्त्वाचे ठरेल.

अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद ऐतिहासिक पार्श्वभूमी

अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद (अभाविप) देशाच्या अनेक भागात सक्रिय आहे. ७५ वर्षांचा प्रदीर्घ इतिहास या संघटनेला आहे. राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ (आरएसएस) मध्ये सक्रियपणे सहभागी झालेल्या विद्यार्थी आणि शिक्षकांनी १९४८ मध्ये या संघटनेची स्थापना केली. ज्याचे मुख्यालय नागपुर येथे आहे. ही संघटना दिल्लीत नोंदणीकृत झाली आणि तिची राज्यघटनाही तयार करण्यात आली. उजव्या हिंदू राजकीय पक्ष भारतीय जनता पार्टी (भाजप) ची युवा शाखा म्हणून अभाविप काम करत असूनही सुरुवातीपासूनच ते स्वतःला गैर-राजकीय असल्याचा दावा करतात.

अभाविपचे उपक्रम अत्यंत सावधगिरीने आणि नियोजनाने राबवले जातात. त्याची विचारधारा आणि संरचनात्मक संघटना अप्रत्यक्षपणे त्याच्या कृतीकार्यक्रमांच्या स्वरूपामध्ये प्रतिबिंबित होते. अभाविपचे काही टप्पे समजून घेणे आवश्यक आहे.

१) **संघटनात्मक विस्ताराचा टप्पा (१९४८ ते १९७०)** : या टप्प्यात अभाविपने स्वतःला पुनरुज्जीवन करणारे विविध कार्यक्रम सुरू केले. या काळात प्रतीकात्मक आणि भावनिक मुद्यांवर जोर होता. भारताचे राष्ट्रगीत म्हणून वंदे मातरम, पाश्चिमात्यीकरणाच्या विरोधात भारतीय समाजाचे भारतीकरण (भारतीयीकरण), स्वदेशीची चळवळ (स्वदेशी वस्तूंच्या वापराचा आग्रह) इत्यादी मुद्दे या टप्प्यात अभाविपने मांडले होते. सरकारवर दबाव आणणे आणि त्याचे अस्तित्व राष्ट्रीय स्तरावर जाणवू देणे हा या उपक्रमांचा उद्देश होता. या टप्प्यात संघटनात्मक पाया विस्तारण्यावर भर देण्यात आला आणि

संघटनेची वैचारिक एकता साधण्याचा प्रयत्न केला. हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी पूर्णवेळ कार्यकर्त्यांची किंवा प्रचारकांची फळी उभी केली. या पूर्णवेळ कार्यकर्त्यांना अभाविपच्या नवीन शाखा उघडून संघटनात्मक पाया वाढवण्याची जबाबदारी देण्यात आली. या कालावधीत भारतभर आपले जाळे विस्तारण्यावर लक्ष केंद्रित करण्यास प्राधान्य दिले. या टप्प्यात अभाविपने विस्ताराबरोबरच यापूर्वी न हाताळलेल्या समस्यांवरही लक्ष केंद्रित केले. युद्धकाळात स्वयंसेवी सेवा, विद्यापीठ आणि महाविद्यालय प्रशासनाविरुद्ध जनआंदोलने आणि आदिवासी भागात भविष्यातील कृतीची नवीन क्षेत्रे ओळखणे यासारखे उपक्रम हाती घेण्यात आले.

२) **समस्याकेंद्री आंदोलनांचा टप्पा : १९७१-१९९०:** या काळात अभाविप विद्यार्थ्यांच्या समस्यांशी कृतिशील पद्धतीने जोडून घेण्याचा प्रयत्न केला. भारतात प्रचलित असलेले राजकीय मुद्दे जसे काँग्रेस पक्षाची सत्ता, राजकीय भ्रष्टाचार, महागाई, अन्नधान्याची टंचाई इत्यादी ह्या मुद्दांमध्ये ही रस घायला सुरुवात केली. हा टप्पा अभाविपच्या वाढत्या तोडफोडीने आणि सार्वजनिक मालमत्तेची नासधूस करून त्यांच्या मागण्यांकडे लक्ष देण्यासाठी सरकारवर दबाव आणत आहे (शहा, १९७७; p-३७). बिहार आणि गुजरातची आंदोलने ज्याने अभाविपला प्रकाशझोतात आणले, दैनंदिन बातम्यांच्या कव्हरेजमध्ये, त्यांच्या राजकीय हस्तक्षेपांबद्दल बरेच काही सांगते. या टप्प्यात अभाविप अधिक ठाम बनत राष्ट्रीय राजकारणात अधिक रस घेण्यास सुरुवात केली. आणीबाणीविरोधी भूमिका, इंदिरा गांधी आणि संजय गांधी यांच्या नेतृत्वाला विरोध, बिहारमधील जेपी आंदोलनाला पाठिंबा आणि गुजरातमधील भ्रष्टाचारविरोधी आंदोलने यासारख्या मुद्द्यांवर अभाविपचा कट्टरतावाद आणि लढाऊ स्वभाव स्पष्टपणे दिसून येतो.

३) **हिंदू म्हणून राजकीय क्षेत्रातील प्रवेशाचा टप्पा : १९९०-२००४ :** हे एक दशक होते जेव्हा अभाविपने समाजाच्या तीसरया स्तरातील सदस्यत्वाचा विस्तार करण्याचा निर्णय घेतला. या टप्प्यात अभाविपने विविध सामाजिक कल्याणकारी उपक्रमांमध्ये स्वतःला गुंतवून ठेवण्यावर भर दिला. ही एक रणनीती होती ज्याचा उद्देश राजकीय रिंगणात प्रवेश करण्याचा होता जो पूर्वी अभाविपद्वारे अस्पर्श राहिला होता. उदाहरणार्थ आदिवासी, दलित, तसेच पंजाबमधील दहशतवादामुळे प्रभावित झालेले लोक हे अभाविपच्या मुख्य कार्यक्षेत्राचे क्षेत्र बनले. ज्यांची राजकीय संस्कृती हिंदू राष्ट्रवादी नव्हती त्यांच्या कुटुंबांमध्ये स्वतःची सार्वजनिक प्रतिमा विकसित करण्याच्या अभाविपच्या प्रयत्नांना याचे कारण असू शकते. एकीकडे समाजातील उपेक्षित घटकांना आवाहन केले आणि दुसरीकडे हिंदू राष्ट्रवादी चळवळीत सहभागी झाले. त्यामुळे या काळात बाबरी मशीद पाडण्याच्या मोहिमेतील समाजसेवेचे आणि स्वयंसेवी सेवांचे कार्य एकाच वेळी दिसून येते. १९९१ नंतर अभाविपच्या कट्टरतावादाचा नव्या रूपात पुन्हा आविष्कार झाला. ते उदारीकरणाच्या धोरणाचे कट्टर टीकाकार बनले आणि स्वदेशीचा पुरस्कार केला. अभाविपने अयोध्या मुद्याचे गौरव करणे, परदेशी शीतपेयांवर टीका करणे, सौंदर्य स्पर्धांवर तीव्र हल्ला करणे आणि सामाजिक सेवा प्रदान करणे हे मुद्दे होते.

४) **सक्रीय राजकारणातील टप्पा : २००५-२०१४:** २००५ नंतर अभाविपचा प्रभाव कमी होऊ लागला. या कमी होत चाललेल्या प्रभावाचे कारण मुंबईतील इतर प्रबळ विद्यार्थी संघटनांच्या उदयास कारणीभूत ठरू शकते उदा. युवा सेना (पूर्वीची BVS - भारतीय विद्यार्थी सेना), महाराष्ट्र नवनिर्माण विद्यार्थी सेना (MNVS), नॅशनल स्टुडंट्स युनियन ऑफ इंडिया (NSUI),

आणि छात्रभारती. जवळपास या सर्व विद्यार्थी संघटनांनी १९९४ पासून मुंबई विद्यापीठाच्या सिनेटच्या निवडणुका यशस्वीपणे लढवल्या आहेत. तथापि, २००४ नंतर अभाविप सिनेटच्या निवडणुकांमध्ये तसेच मुंबईतील महाविद्यालयीन स्तरावरील निवडणुकांमध्ये आपली उपस्थिती दर्शवू शकली नाही. या विकासाचे कारण प्रादेशिक आणि शहरी राजकारणाचे स्वरूप आहे. अभाविपने नेहमीच सांस्कृतिक कार्यक्रमांवर लक्ष केंद्रित केले आहे आणि हिंदुत्वाच्या धर्तीवर विद्यार्थ्यांना एकत्रित करण्यातही ते सक्षम होते.आपल्या कार्यक्रमांसाठी शिक्षक, विद्यार्थी आणि शैक्षणिक संस्थांचे व्यवस्थापन यांच्याकडून सहकार्याचे आवाहन करत अभाविपने स्वतःला विद्यार्थी आणि समाजाशी सुसंगत बनवण्याचा प्रयत्न केला. (www.abvp.org)

५) **राजकीय नेतृत्वाच्या उभारणीचा टप्पा: २०१४ ते २०२४:** अमित शहा, राजनाथ सिंग, नितीन गडकरी, विनोद तावडे आणि देवेंद्र फडणवीस या भाजप नेतृत्वाचा उदय अभाविप मधून झालेला दिसतो. सध्याच्या नरेंद्र मोदी यांच्या मंत्रिमंडळात भाजपच्या ७० मंत्र्यांपैकी २३ मंत्री हे अभाविपचे आहेत. २०१४ पासून सेवा केलेल्या २८ पैकी भाजपच्या मुख्यमंत्र्यांपैकी १३ जण त्यांच्या महाविद्यालयीन काळात अभाविपचा अभाविपचा भाग राहिलेले आहेत. २०१४ मध्ये जेव्हा पंतप्रधान नरेंद्र मोदी केंद्रात सत्तेवर आले तेव्हा भाजपच्या पाच मुख्यमंत्र्यांपैकी शिवराज सिंह चौहान (मध्य प्रदेश), मनोहर पर्रीकर (गोवा), वसुंधरा राजे (राजस्थान), रमण सिंग (छत्तीसगड) आणि बीएस येडियुरप्पा (कर्नाटक) - दोन (चौहान आणि पर्रीकर) अभाविपशी संबंधित होते. २०१४ पासून सेवा केलेल्या भाजपच्या २८ मुख्यमंत्र्यांपैकी (आधीच पदावर असलेल्या पाच जणांसह) १३ जण त्यांच्या महाविद्यालयीन काळात अभाविपचा भाग होते.

२०१९ नंतर, भाजपने नऊ नवीन मुख्यमंत्र्यांची नियुक्ती केली त्यापैकी पाच जण अभाविपमध्ये होते. उत्तराखंडचे माजी आणि विद्यमान मुख्यमंत्री अनुक्रमे तीरथसिंग रावत आणि पुष्कर सिंह धामी हे दोघेही अभाविपचे आहेत. त्यांच्या व्यतिरिक्त, मध्य प्रदेश, राजस्थान आणि छत्तीसगडमध्ये भाजपने या महिन्यात नियुक्त केलेल्या तीन मुख्यमंत्र्यांची - अनुक्रमे मोहन यादव, भजनलाल शर्मा आणि विष्णू देव साई यांचीही अभाविपची पार्श्वभूमी आहे. केंद्रीय मंत्रिमंडळातही अभाविपचा प्रभाव दिसून येत आहे. २०१४ च्या मोदी मंत्रिमंडळात, शपथ घेतलेल्या ४१ मंत्र्यांपैकी सुमारे १८ मंत्र्यांनी अभाविपमध्ये काम केलेले दिसते. २०१९ मध्ये मोदी सत्तेत परत आले तेव्हा ५६ मंत्र्यांपैकी सुमारे २४ अभाविपचे होते. यामध्ये नितीन गडकरी, राजनाथ सिंह, पियुष गोयल, धर्मेंद्र प्रधान, अमित शाह, व्ही. मुरलीधरन, कैलाश चौधरी, भूपेंदर यादव आणि नित्यानंद राय आदींचा समावेश होता. सध्या भाजपच्या ७० मंत्र्यांपैकी २३ अभाविपचे आहेत.

अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदच्या माध्यमातून उदयास आलेले महिला नेतृत्व :

अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद (ABVP) मधून अनेक महिलांनी उदयास येऊन नेतृत्व दाखवले आहे. या महिला नेत्यांनी विविध शैक्षणिक, सामाजिक, आणि राजकीय क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण योगदान दिले आहे. काही प्रमुख महिला नेतृत्वाचे उदाहरणे खालीलप्रमाणे आहेत: निर्मला सीतारामण, स्मृती इराणी, पूर्वी शेट्टी, मंजिरी गिरी, दिव्या गोयल इ.

अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद (ABVP) मधून महाराष्ट्रातील अनेक तरुणी राजकीय नेतृत्वात उदयास आल्या आहेत. त्यांनी अभाविपच्या माध्यमातून त्यांच्या नेतृत्वगुणांना वाव दिला आणि त्यानंतर राजकीय क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण भूमिका निभावली आहे. काही प्रमुख महिला नेत्यांचे उदाहरणे खालीलप्रमाणे आहेत: चित्रा वाघ, पंकजा मुंडे, दीपाली सय्यद, माधुरी मिश्रा, चंद्रकांता भुजबळ इ. अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद (ABVP) ही एक विद्यार्थी संघटना आहे जी शिक्षण आणि सामाजिक मुद्द्यांवर काम करते. महाराष्ट्रातील तरुणींचे विविध प्रश्न अभाविप वतीने हाताळले गेले आहेत. यामध्ये काही प्रमुख मुद्दे खालीलप्रमाणे आहेत: महिला सुरक्षितता, शिक्षणात समानता, महिला सक्षमीकरण, युवतींना नेतृत्वाचे प्रशिक्षण, कायदा व सुव्यवस्था आणि आरोग्य व स्वच्छता इ. अभाविप ने महाराष्ट्रातील तरुणींच्या मुद्द्यांना व्यासपीठावर आणण्याचे काम केले आहे आणि त्यांच्या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी विविध उपक्रम राबवले आहेत.

निष्कर्ष:

१. **कार्यात्मक स्वायत्तता:** जरी अभाविपने निर्णय घेण्याची स्वतःची रचना विकसित केली आहे तरी ज्यामध्ये त्याला कार्यात्मक स्वायत्तता आहे, परंतु त्याचा मुख्य प्रेरणा स्त्रोत आरएसएस आहे. राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचा संदेश आणि विचारधारा सार्वजनिक क्षेत्रात पोहोचवण्याचा दृढ निश्चय केला आहे. अभाविपचे उपक्रम, कार्यक्रम आणि विशेष समारंभ आरएसएसची बांधिलकी दाखवतात. गुरु शिष्य (विद्यार्थी-शिक्षक) यांचा औपचारिक कार्यक्रम, ऐतिहासिक व्यक्तींच्या शौर्य आणि वीर कृत्यांचे अनुकरण करण्याचा आग्रह, वंदे मातरमला राष्ट्रगीत बनवण्याची मागणी इत्यादी, हे हिंदू राष्ट्रवादाचे मऊ स्वरूप दर्शवते.

२. **महिला नेतृत्वाचा अभाव:** फॅशन शो आणि सौंदर्य स्पर्धांसारख्या कार्यक्रमांवर अनैतिक आणि गैर-भारतीय अशी टीका केली जाते. या कारणास्तव त्याची रचना पितृसत्ताक स्वरूपाची आहे. हे लक्षात घेणे मनोरंजक आहे की, अभाविपमध्ये अनेक महिला कार्यकर्ते असले तरी, निर्णय घेण्याच्या पातळीवर त्यांची संख्या नगण्य आहे. फार कमी प्रसंगी महिलांना कार्यकारिणीत स्थान दिले जाते. स्त्रियांची चुकीची प्रतिमा दाखवल्याबद्दल त्यांनी उघडपणे मीडियावर आपला राग व्यक्त केला आहे (मुक्ता, २००३; p-३९).

३. **अभाविपच्या संरचनेवर आरएसएसचा प्रभाव:** अभाविपच्या संरचनेवर आरएसएसचा प्रभाव आहे. त्याची रचना एक संवर्ग आधारित रचना आहे जिथे प्रत्येक संरचनात्मक व्यवस्थेला विशिष्ट कर्तव्य बजावण्यासाठी नियुक्त केले जाते. अध्यक्ष असलेली केंद्रीय कार्यकारिणी ही खरी निर्णय घेणारी संस्था असते. अभाविप आपल्या विचारधारेतील तत्त्वे आणि उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी संघटनात्मक रचना विकसित करण्याचा जोरदार प्रयत्न करीत आहे. संघ परिवाराच्या कल्पना, तत्त्वे आणि संदेश त्यांच्या सदस्यांमध्ये आणि महाविद्यालये आणि विद्यापीठांमध्ये शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांपर्यंत त्याच्या संरचनेद्वारे प्रसारित करणे संबंधित आहे. ते वेळोवेळी आयोजित केलेल्या अनेक कार्यक्रमांद्वारे हे करण्याचा प्रयत्न करते. ते अधिक पद्धतशीर बनवण्यासाठी त्यांनी अनेक मंच विकसित केले आहेत आणि या मंचांच्या माध्यमातून संघ परिवाराच्या विचारांचा प्रसार

करण्याचा प्रयत्न केला आहे. हे स्पष्ट आहे की अभाविपने (काही प्रमाणात) संघ परिवारात कार्यात्मक स्वायत्तता राखली आहे.

४. **अभाविप एक राजकीय दबावगट म्हणून कार्यरत:** अभाविपच्या आंदोलने आणि मोहिमां लक्षात घेता असे दिसून येते की अभाविप त्याच्या स्थापनेपासून (१९४८-४९) संघ परिवाराच्या रचनेत दबावगटाप्रमाणे काम करत होती. अखेरीस त्यांनी बीजेएस आणि भाजप सारख्या राजकीय पक्षांशी संबंध प्रस्थापित केले. अभाविपने १९४८ ते १९६० या काळात मांडलेले मुद्दे शेवटी पुनरुज्जीवनवादी होते. कालांतराने राष्ट्रीय स्तरावर राजकीयदृष्ट्या संबंधित असलेल्या अनेक मुद्द्यांमध्ये जाणीवपूर्वक हस्तक्षेप करण्याचा प्रयत्न केला. अभाविप ही गैर-राजकीय संघटना असल्याचा दावा करत असली तरी त्यांनी काँग्रेस पक्षाच्या धोरणांचा उघडपणे निषेध आणि टीका केली आहे आणि आपले मत व्यक्त केले आहे.

५. **भारतीय जनता पक्ष आणि अभाविप संबंध:** १९८० पासून अभाविप पक्ष आघाडीप्रमाणे काम करताना दिसायला लागला. त्यांच्या अनेक कार्यकर्त्यांनी सरकारच्या विरोधात असलेल्या आंदोलनांमध्ये भाग घेतला आणि जे मुद्दे भाजप सरकारच्या अजेंड्यावर होते त्यांना पाठिंबा दिला. १९९० मध्ये अभाविप अनेक राजकीय आंदोलनात सहभागी झाली. असे करत असताना राजकीय पक्षांशी संलग्न असलेल्या आरएसएसच्या राजकीय भूमिकेचे समर्थन केले (सुरुवातीला जन संघ आणि नंतर भाजप). हे त्याच्या धोरणातील अशा बदलांमुळे आहे असे म्हणता येईल की ते पक्षीय आघाडीसारखे काम करू लागले.

६. **सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या लोकांसाठी बांधील असलेली संस्था:** अभाविपच्या कारवायांच्या विश्लेषणावरून असे दिसून येते की त्यांनी स्वतःचे चित्रण ‘‘सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या लोकांसाठी बांधील असलेली संस्था’’ म्हणून करण्याचा प्रयत्न केला आहे. यासाठी आरक्षणाच्या धोरणाला पाठिंबा देऊन सार्वजनिक प्रतिमा तयार केले. मराठवाडा विद्यापीठाचे नाव बदलून डॉ.आंबेडकर विद्यापीठ करण्याची मागणी केली . पुढे, असे म्हणता येईल की, अशा डावपेचांचा वापर करून, अभाविपने वैचारिक पातळीवर, समाजातील अशा घटकांमध्ये प्रवेश करण्याचा प्रयत्न केला.

७. **सार्वजनिक दबावगट म्हणून कार्यरत:** अभाविपने स्वतःला एक दबावगट म्हणून स्वतःला सादर केलेले आहे. महाविद्यालय आणि विद्यापीठात प्रचलित असलेल्या शैक्षणिक समस्यांशी संबंधित संस्था कॅम्पस आणि सत्तेच्या प्रक्रियेत स्वारस्य नाही असेच म्हटले जाते. पण अभाविपीचे अनेक कार्यकर्ते आहेत जे आता भाजपचे कार्यकर्ते आणि नेते आहेत . इतर अनेक जण भाजप समर्थक म्हणून काम करतात. पक्षाची आघाडी एखाद्या पक्षाच्या संरचनेशी थेट जोडलेली नसते, परंतु अभाविपची भाजपा सोबत एकता दिसते. ती एकता टिकवून ठेवते, शिकवण देते आणि सदस्यांना पक्ष विकासाची माहिती देत राहते. अशा प्रकारे ती भरतीची एजन्सी बनते. पक्ष आघाडी अशा अनुयायांना एकत्र करते जे सहसा नियमित पार्टीच्या कार्यालयात येत नाहीत. सध्याचे मुद्दे जे भाजपच्या अजेंड्यावर आहेत त्याची अभाविपने तरुण पिढीला माहिती दिलेली आहे. तसेच सर्व मागण्यांना पाठिंबा दिला आहे. भाजपने केलेल्या त्या प्रश्नांच्या समर्थनार्थ अनेक आंदोलनेही केली. विद्यार्थीपासून ते तरुण पिढी या आवाहनांकडे आकर्षित होऊ शकतील. अभाविपच्या स्थापनेपासूनच्या कार्याचा आढावा घेतल्यास हे स्पष्ट होते की अभाविपची सुरुवात जरी शैक्षणिक प्रश्नांवरून झाली तरी आता त्या बरोबरीने त्यांनी सतत राजकीय प्रश्न उपस्थित केलेले आहेत.

संदर्भसूची:

१) निर्भयकुमार विसपुते, 31 जानेवारी २०२३, मनोगत, अभाविप पश्चिम महाराष्ट्र प्रदेशचे प्रदेशाध्यक्ष.

२) Ambekar Sunil (2009), "Ek Andolan Deshasathi ABVP Pub. Mumbai.

३) Guru, Gopal, (1991), "Hinduisation of Ambedkar in Maharashtra", Economic and Political weekly, Vol - XXVI No. 7, 16th February.

४) http://www.srijan.org.in/Dipex

५) https://abvp.org

६) वनवासी भगतेल कुपोषण २००४; पृष्ठ -३

७) प्रतिभा संगम, २००१

८) सुवर्ण स्मृती, १९९८; पृष्ठ -२२

९) अभाविपचे संविधान; पृष्ठ-२